

Aportació a l'estudi de les ceràmiques talaiòtiques del Museu Arqueològic d'Eivissa

Per JORDI H. FERNÁNDEZ GÓMEZ
I LLUÍS PLANTALAMOR MASSANET

En un article anterior (1) ja ens ocupàvem d'una sèrie de peces dipositades en el Museu Arqueològic d'Eivissa i que es troben dins de la tipologia Talaiòtico-Balear.

Hem pogut estudiar diverses peces més d'aquest tipus ceràmic, de gran interès, ja que per una part les trobam en un marc geogràfic diferent del seu (Mallorca i Menorca), tal com és el de l'illa d'Eivissa. Tot això ens revela unes relacions i un intercanvi comercial entre el que s'anomena, en el Món Antic, les Balears i les Pitiüses. Un altre aspecte interessant és el fet que dues de les peces que estudiem s'han trobat amb un context arqueològic, cosa que aporta noves dades per a l'estudi i la cronologia d'aquests tipus ceràmics.

Coneixem setze exemplars que podem agrupar en aquesta classificació, trobats a l'illa d'Eivissa, producte de les campanyes portades a terme en diverses èpoques. D'un d'ells (núm. 16), n'ignoram la localització actual; va ser publicat per Vives Escudero (2) com a procedent del Puig d'es Molins; la resta de les peces es conserven dipositades en el Museu Arqueològic d'Eivissa. Deu d'elles (núms. 1-2-3-7-8-10-11-13-14-15) procedeixen de la necròpolis del Puig d'es Molins; dues (núms. 4-5) corresponen a la necròpolis de ses Torres (Talamanca); dues més han estat trobades a les necròpolis de Sant Agustí (núm. 6) i Ca Na Jondala (núm. 12), respectivament; d'una d'elles (núm. 9), en desconeixem l'origen.

INVENTARI

1. (Inv. Gral. 4.209). Làm. I, Fig. A. Procedeix de la necròpolis del Puig d'es Molins, trobat en les excavacions de 1923, practicades per Roman Ferrer (3), a l'interior d'una fossa juntament amb altres objectes.

DESCRIPCIÓ: Vas globular, de parets corbes i base plana, presenta uns monyons punxeguts a les seues parets, de superfície rugosa i tosca factura. Pasta ocre groguenca amb impureses.

DIMENSIONS: 0,064 m. diàm. boca; 0,060 m. diàm. base; 0,066 m. alt. Bona conservació, per més que un dels monyons ha desaparegut.

34 (206)

2. (Inv. Gral. 1.953. Làm. II, Fig. A). Procedeix de la necròpolis del Puig d'es Molins, trobat en les excavacions de 1913.

DESCRIPCIÓ: Olla globular de caire girat, de parets corbes i base plana. Pasta grisa amb impureses.

DIMENSIONS: 0,077 m. diàm. boca; 0,051 m. diàm. base; 0,076 m. alt. Conservació bona.

3. (Inv. Gral. 3.643. Làm. III, Fig. A). Procedeix de la necròpolis del Puig d'es Molins, campanya d'excavacions realitzada per Roman Ferrer (4) en 1921. Va ser trobada a l'hipogeu núm. 11 d'aquesta campanya, juntament amb altres objectes arqueològics.

DESCRIPCIÓ: Olla globular de caire girat i recte, parets corbes i base plana lleugerament diferenciada. Pasta de color fosc amb impureses.

DIMENSIONS: 0,068 m. diàm. boca; 0,045 m. diàm. base; 0,072 m. alt. Conservació bona, un poc degradat en el caire.

4. (Inv. Gral. 1.096. Làm. V, Fig. C). Publicat per Vives Escudero (5). Procedeix de la necròpolis de ses Torres (Talamanca), trobat en les excavacions de 1906 practicades per la Sociedad Arqueológica Ebusitana.

DESCRIPCIÓ: Vas tronco-cònic de parets obertes, lleugerament diferenciats, amb ansa lateral en forma de botó a la meitat superior de la seua paret. Pasta rogenca amb impureses.

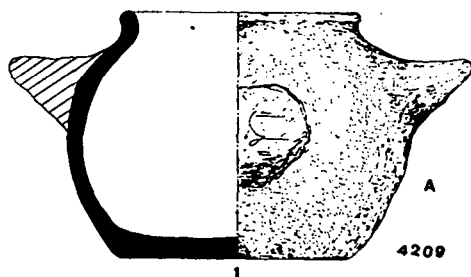
DIMENSIONS: 0,098 m. diàm. boca; 0,052 m. diàm. base; 0,063 m. alt. Conservació: fragments restaurats.

5. (Inv. Gral. 984. Làm. V, Fig. A). Procedeix de la necròpolis púnica de ses Torres (Talamanca), trobada el 1906 per la Sociedad Arqueológica Ebusitana.

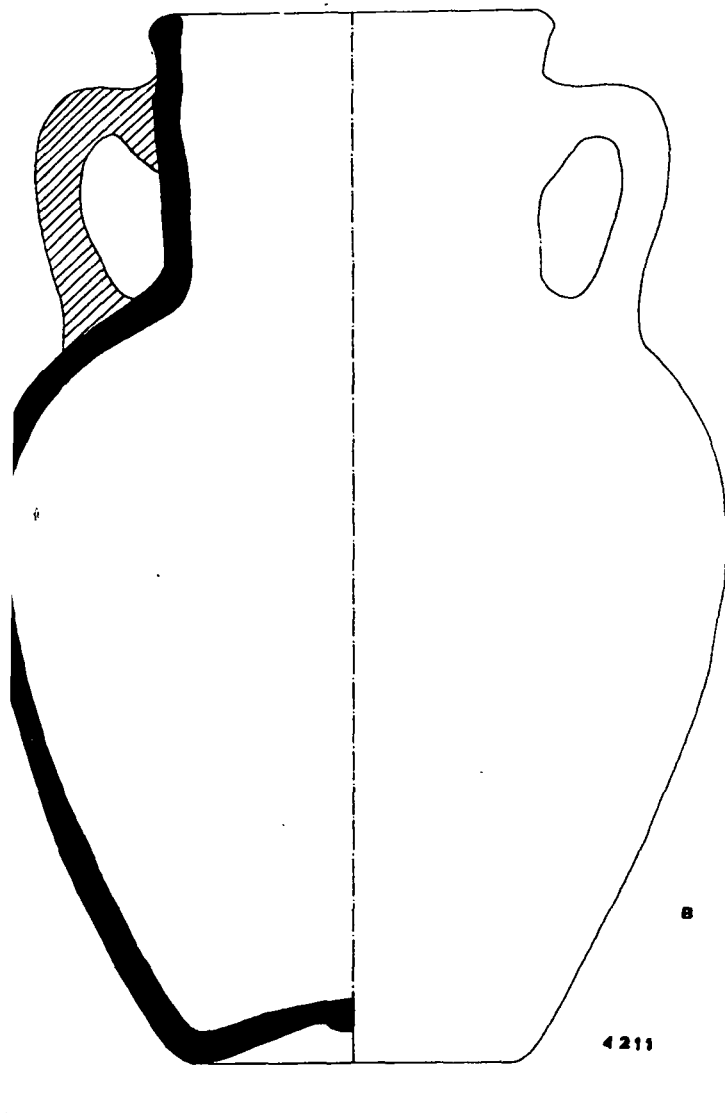
DESCRIPCIÓ: Cassola tronco-cònica de parets corbes i girades cap endins, base plana i ansa lateral de botó a la meitat superior del vas. De pasta rogenca amb impureses.

DIMENSIONS: 0,096 m. diàm. boca; 0,060 m. diàm. base; 0,078 m. alt. Conservació bona.

6. (Inv. Gral. 69. Làm. V, Fig. B). Publicada per

LAMINA I

Vives Escudero (6). Procedeix de la necròpolis excavada per la Sociedad Arqueològica Ebusitana l'any 1905 a Sant Agustí.

DESCRIPCIÓ: Vas tronco-cònic, de parets rectes i obertes, base plana lleugerament diferenciada, amb ansa lateral en forma de botó a la meitat superior del vas. Pasta rogenca-grisa.

DIMENSIONS: 0,080 m. diàm. boca; 0,046 m. diàm. base; 0,056 m. alt. Conservació bona.

7. (Inv. Gral. 3.875. Là. II, Fig. B). Procedeix del Puig d'es Molins. Va ser trobada a l'interior d'una

fossa en les excavacions de Roman Ferrer (7) el 1922.

DESCRIPCIÓ: Cassola de boca ampla, de parets corbes girades cap endins, caire diferenciats, base plana amb repeu, ansa lateral perforada amb apuntament. Pasta grisa.

DIMENSIONS: 0,100 m. diàm. boca; 0,062 m. diàm. base; 0,095 m. alt. Conservació bona.

8. (Inv. Gral. 3.879. Là. II, Fig. C). Procedeix de les excavacions portades a terme per Roman Ferrer (8) en el Puig d'es Molins, trobat a l'interior d'una fossa.

DESCRIPCIÓ: Cassola de parets corbes, caire girat i base plana. Pasta fosca amb impureses.

DIMENSIONS: 0,091 m. diàm. boca; 0,063 m. diàm. base; 0,100 m. alt. Conservació bona; presenta ruptura de l'ansa.

9. (Inv. Gral. S. N. Là. V, Fig. D). Lloc de procedència desconegut.

DESCRIPCIÓ: Cassola tronco-cònica, de caire ondulat, parets corbes girades cap endins, ansa lateral d'anella perforada en les parets del vaixell. Pasta rogenca i grisa amb impureses.

DIMENSIONS: 0,077 m. diàm. boca; 0,063 m. diàm. base; 0,048 m. alt. Conservació bona.

10. (Inv. Gral. S. N. Là. II, Fig. D). Procedeix de les excavacions efectuades per Mañá de Angulo el 1946 en el Puig d'es Molins.

DESCRIPCIÓ: Vaixell tronco-cònic de parets rectes i obertes, base plana lleugerament diferenciada, amb dues ansetes (avui desaparegudes) amb perforació vertical. Pasta grisa amb impureses.

DIMENSIONS: 0,055 m. diàm. boca; 0,037 m. diàm. base; 0,041 m. alt. Conservació bona, li manquen les anses.

11. (Inv. Gral. 1.932. Là. IV, Fig. B). Procedeix del Puig d'es Molins, trobat en les excavacions practicades el 1913.

DESCRIPCIÓ: Vas tronco-cònic de forma més aviat boteruda, amb dues anses amb perforació vertical i base amb repeu i plana. De pasta grisa amb impureses i confecció tosca.

DIMENSIONS: 0,070 m. diàm. boca; 0,060 m. diàm. base; 0,077 m. alt. Conservació bona, restaurat en part.

12. (Inv. Gral. 3.220. Là. VI, Fig. A). Procedeix de la necròpolis de Ca Na Jondala, excavada per Roman Ferrer el 1918 (9).

DESCRIPCIÓ: Olla globular de caire girat, de parets corbes, ansa lateral i peu diferenciats. Presenta decoració impresa a base d'espiga. Pasta grisa-rogenca.

DIMENSIONS: 0,070 m. diàm. boca; 0,052 m. diàm. base; 0,089 m. alt. Conservació: fragments restaurats.

13. (Inv. Gral. 4.675. Là. IV, Fig. A). Trobat a les excavacions practicades per Roman Ferrer (10) el 1925 en el Puig d'es Molins.

DESCRIPCIÓ: Olla globular de caire girat, de parets corbes i base plana, amb ansa lateral anellada. Pasta de tonalitats rogenques i negres.

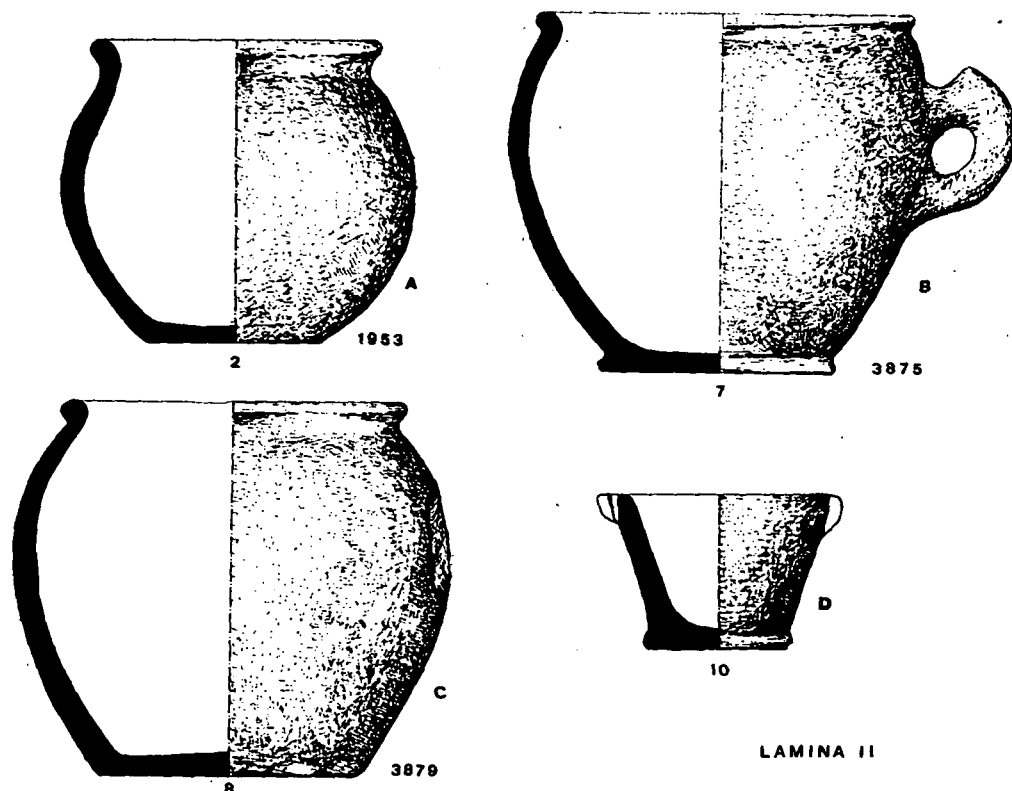
DIMENSIONS: 0,092 m. diàm. boca; 0,057 m. diàm. base; 0,118 m. alt. Conservació: fragments restaurats.

14. (Inv. Gral. 4.676. Là. IV, Fig. C). Procedeix del Puig d'es Molins, trobat en les excavacions de 1925 per Roman Ferrer (10).

DESCRIPCIÓ: Olla globular de caire girat, presenta les parets corbes, base plana i ansa lateral que sobresurt per damunt de la peça. Pasta grisa amb impureses.

DIMENSIONS: 0,065 m. diàm. boca; 0,042 m. diàm. base; 0,081 m. alt. Conservació bona, restaurat.

15. (Inv. Gral. 4.575. Là. VI, Fig. C). Trobat a l'interior d'una fossa en les excavacions portades a terme

LAMINA II

per Roman Ferrer (10) el 1925 en el Puig d'es Molins.

DESCRIPCIÓ: Vas de doble fons, de parets ober-tes, peu diferenciat i base enfonsada. Presenta dos monyons a la part superior del vas i decoració impresa a les parets frontals i peu, en forma d'espina de peix i espiga. Pasta amb tonalitats marrons i grises amb impu-reses, degradada en alguna de les seues parts.

DIMENSIONS: 0,097 m. diàm. boca; 0,060 m. diàm. base; 0,087 m. alt. Conservació bona.

16. (Là. VI, Fig. B). Vaixell publicat per Vives Escudero (11), procedent de la necròpolis del Puig d'es Molins i localització actual desconeguda. La descripció, dimensions i dibuix són aproximats.

DESCRIPCIÓ: Fragment gran d'un vas de doble fons, de parets rectes, peu diferenciat. Conserva un monyó a la part superior del vas amb decoració impresa, aparentment a base d'espina de peix i espiga.

DIMENSIONS: 0,068 m. diàm. boca; 0,049 m. diàm. base; 0,075 m. alt.

PECES AMB CONTEXT ARQUEOLÒGIC

De totes les peces objecte del nostre estudi, tan sols dues estaven acompanyades per altres materials: la núm. 1 (Inv. Gral. 4.209) i la núm. 3 (Inv. Gral. 3.643).

1. Trobada a l'interior d'una fossa del Puig d'es Molins amb els següents objectes:

—Plat de fang (Inv. Gral. 4.211). No l'hem pogut localitzar.

—Urna cinerària de fang ordinari (Inv. Gral. 4.210. Là. I, Fig. B), de boca ampla i base enfonsada, man-cada de decoració i restaurada.

DIMENSIONS: 0,104 m. diàm. boca; 0,086 m. diàm. base; 0,280 m. alt.

Únicament posseïm l'urna, per poder determinar la cronologia d'aquesta peça talaiòtica. L'urna s'aproxima al tipus 352 de Cintas (12), cosa que ens induïx a de-cantar-nos a donar una cronologia dels segles IV-III a.C.

36 (208)

3. Trobada a l'interior d'un hipogeu del Puig d'es Molins, núm. 11 de la campanya de 1921. Aquest hipo-geu mancava de sarcòfag, i els objectes que acompanya-ven la peça són els següents:

—Plat de fang (Inv. Gral. 3.640. Là. III, Fig. C). Mancat de decoració. Diàm. 0,180 m.; alt. 0,032 m.

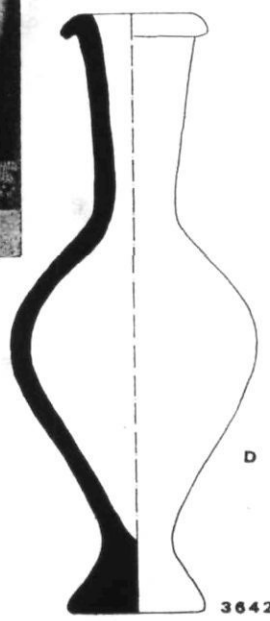
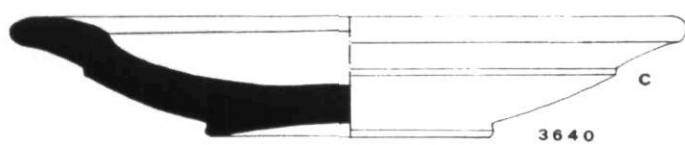
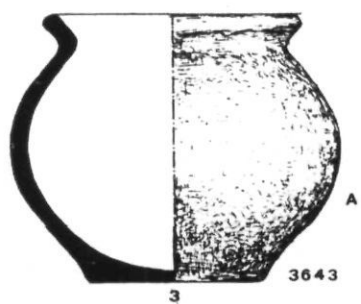
—Escarabeu de diaspres (Inv. Gral. 3.641. Là. III, Fig. B), de color verd, representa una figura femenina asseguda d'estil egipci. Com a característica indica-rem que aquest escarabeu va ser restaurat originalment ja que presenta una plaqueta en el costat dret amb la continuació de la imatge, però en un to més clar.

—Ungüentari fusiforme (Inv. Gral. 3.642. Là. III, Fig. D). Diàm. boca 0,038 m.; 0,036 m. diàm. base; 1,116 m. alt.

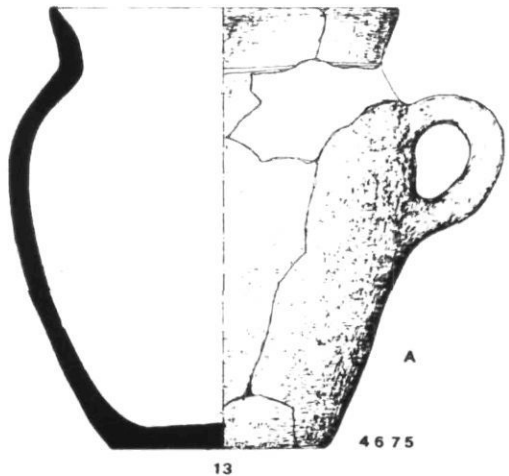
Manca un estudi dels plats púnics que ens permeti determinar una cronologia al nostre exemplar. Quant a l'escarabeu, és poc allò que podem dir com a fòssil direc-tor cronològic, ja que els tipus es repeteixen i copien en èpoques molt diferents. Tenim, no obstant això, l'un-güentari, que podem associar al Tipus 35 de Cintas (13), que ens dóna una cronologia dels segles III-II a.C.

ESTUDI DE LES CERÀMIQUES TALAIÒTIQUES

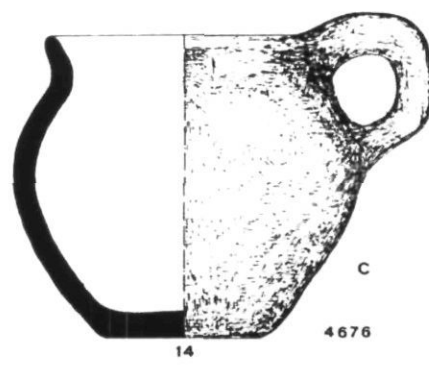
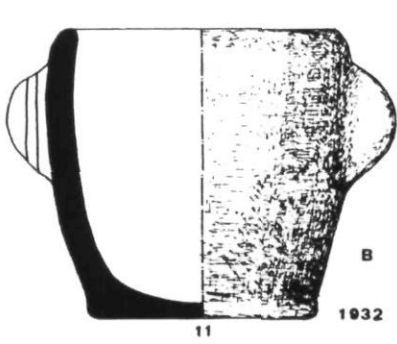
Ens manca un estudi de conjunt de les ceràmiques talaiòtiques, per la qual cosa la present classificació, per bé que creïm que serà constant en la seua estructura, està subjecta a la contínua revisió a què es veuen sot-mesos els estudis sobre temes prehistòrics i protohistò-rics de Balears —en aquest cas concretament de Mallor-ca i Menorca. Però no tot el panorama és desolador; malgrat la manca d'un estudi de conjunt, tenim diversos intents, més o menys definitius, com el realitzat pel Museu de Mallorca per a l'estudi de les fases ini-cials (14), o sigui per a la fase directament anterior a les ceràmiques en estudi, i breus indicacions sobre les ceràmiques indígenes, d'influència clàssica, presentades al darrer Congrés Nacional d'Arqueologia (15).

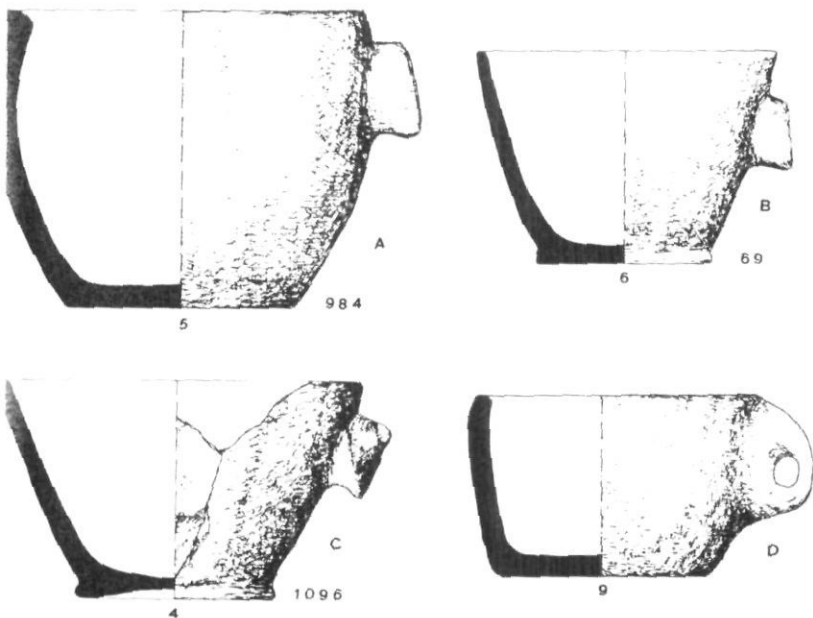

LAMINA III

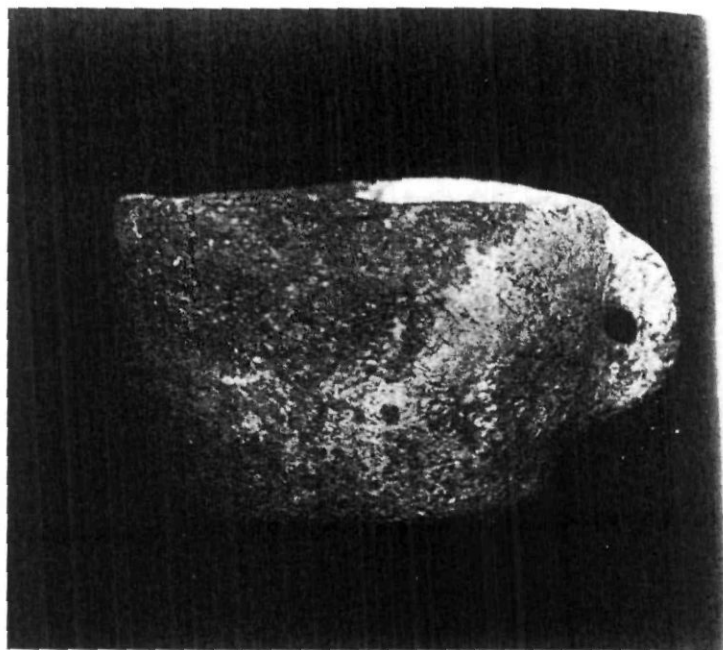

LAMINA IV

LAMINA V

Per a l'estudi de les ceràmiques de l'illa de Menorca, malgrat la inexistència d'una síntesi, disposam de materials de comparació, en especial els treballs publicats per Miss Murray (16) i altres en diferents jaciments de l'illa, entre els quals sobresurten els treballs a Torre d'En Gaumés (17), Ca les Coves (18), jaciments que, en concret, corresponen, en la seua totalitat o en part, a la darrera fase del món talaiòtic menorquí, en contacte amb les cultures púniques i romanes segons demostren les troballes de materials d'importació, com veim a les coves de les Penyes d'Alaior (19).

Tipològicament podem distingir les següents formes ceràmiques, que, per evitar confusions, englobarem dins de la Tipologia del Museu de Mallorca, abans mencionada:

TIPUS A. Olla pitoide. Incloem dins d'aquest apartat la peça núm. 1 (Inv. Gral. 4.209. Lám. I, Fig. A), per considerar-la quant a la forma dins d'aquest tipus, per bé que quant a funcions està clarament diferenciada del tipus, ja que aquesta peça en concret té caràcter funerari, cosa que podria determinar-ne les escasses dimensions.

TIPUS D. Olla globular de caire diferenciatiu, representat pels núms. 2 (Inv. Gral. 1.953. Lám. II, Fig. A) i 3 (Inv. Gral. 3.643. Lám. III, Fig. A); és freqüent a Son Matge, amb un ample marge cronològic, per bé que creim que per les seues característiques de fang i la manca d'anses laterals, podem considerar-la anterior a la fase d'ocupació romana de les illes el 123 a.C.

TIPUS E. Són diversos els exemplars que poden englobar-se dins del grup que definim com a cassola amb ansa lateral, i per les característiques d'algun, podem considerar-los típicament menorquins; aquest és el cas de la peça núm. 4 (Inv. Gral. 1.096. Lám. V, Fig. C), amb ansa de botó cònic, que, igual com els exemplars 5 (Inv. Gral. 984. Lám. V, Fig. A) i 6 (Inv. Gral. 69. Lám. V, Fig. B), amb botó més o menys cilíndric, la 9 (Lám. V, Fig. D), la núm. 7 (Inv. Gral. 3.875. Lám. II, Fig. B) i possiblement la núm. 8 (Inv. Gral. 3.879. Lám. II, Fig. C), amb ansa lateral perforada, podem englobar a la primera fase del Talaiòtic IV o Posttalaiòtic.

—Subtipus a) De parets corbes, lleugerament girades cap endins: núm. 5 i núm. 9.

—Subtipus b) De parets corbes i caire diferenciatiu: núm. 7 i núm. 8.

—Subtipus e) De parets rectes i obertes: núms. 4 i 6.

TIPUS J. Dins d'aquest tipus englobam els exemplars similars al procedent de Pula, núm. 3 de la mencionada classificació, després de la revisió necessària arrela el de l'excavació de Son Matge (20).

Vasets d'aquestes característiques els trobam a Son Matge, Son Maiol (21), en el mencionat jaciment de Pula, de forma tronco-cònica, tal com ho observam a l'exemplar núm. 10 (Lám. II, Fig. D), procedent de les excavacions de Mañá de Angulo en el Puig d'es Molins.

De cos boterut com l'exemplar núm. 11 (Inv. Gral. 1.932. Lám. IV, Fig. D), en trobam a es Pedregar (22).

Els exemplars menorquins tenen formes més aviat aplatades i cos esfèric.

Aquest tipus de peces va generalment acompanyat d'un segon, amb funcions de tapadora, del qual no coneixem cap exemplar eivissenc.

Olles globulars amb ansa lateral i caire girat. Aquest tipus encara no estudiat com a tal, bé de cos allargat com els exemplars núm. 12 (Inv. Gral. 3.220. Lám. VI, Fig. A) i núm. 13 (Inv. Gral. 4.675. Lám. IV, Fig. A), o aplatat —núm. 14 (Inv. Gral. 4.676. Lám. IV, Fig. C)—, és freqüent a la fase final del talaiòtic menorquí, tal com veim a Trapucó i a Torreta, especialment l'exemplar núm. 12, que per les seues característiques decoratives en forma de bandes, verticals o horitzontals, en forma d'espiga, hem de col·locar a la plena edat del ferro menorquina.

Hem de mencionar aquí el vas de doble fons núm. 15 (Inv. Gral. 4.575. Lám. VI, Fig. C) i el núm. 16 (Lám. VI, Fig. B), peça similar publicada per Vives i Escudero com digüérem més amunt, típicament menorquines, possiblement —com indica al seu estudi Colominas (23)— amb funcions de pebeter, que com la resta de les peces hem de situar dins d'aquesta fase en què l'indígena talaiòtic entra en contacte amb el món colonial.

Finalment, i per acabar aquesta visió de les ceràmiques talaiòtiques, és curiós observar que de les peces de què es coneix el lloc exacte de trobada, com hem vist anteriorment, quatre van ser extretes de l'interior de fosses i només una d'un hipogeu. Podria indicar res això? Tal vegada gents indígenes culturitzades pels cartaginesos enterrant-se en un mateix cementiri però seguint un rite diferent?

Potser excavacions i estudis posteriors aclariran la incògnita que aquí apuntam, que obriria d'una manera més àmplia el marc geogràfic de la cultura Talaiòtico-Balear.

Jordi H. FERNÁNDEZ GÓMEZ

Lluís PLANTALAMOR MASSANET

(Gràfics reduïts a 1/2).

NOTES

(1) FERNÁNDEZ GÓMEZ, J. H. y PLANTALAMOR MASSANET, L.: *Cerámicas de Tipología Talayótica en el Museo de Ibiza*. XIII C. A. N. (Huelva, 1973).

(2) VIVES ESCUDERO, A.: *Estudio de Arqueología Cartaginesa. La necrópolis de Ibiza*. Págs. 4-5 (Madrid, 1917).

(9) ROMAN FERRER, C.: *Excavaciones en diversos lugares de la isla de Ibiza*. J. S. E. A. núm. 28 (Madrid, 1920).

(10) ROMAN FERRER, C.: *Excavaciones en Ibiza*. J. S. E. A. núm. 91 (Madrid, 1927).

(11) VIVES ESCUDERO, A.: Op. cit., págs. 4-5.

(12) CINTAS, P.: *Céramique Punique*. Pág. 157, lám. XXIX (Tunis, 1950).

(13) CINTAS, P.: Op. cit., pág. 69, lám. II.

(14) CAMPS COLL i altres: *Notas para una tipología de la cerámica talayótica mallorquina*. «Mayurqa» núm. 2, págs. 60-82 (Ciutat de Mallorca, 1970).

(15) ROSSELLÓ BORDOY, G. y PLANTALAMOR MASSANET, L.: *Influencia de las cerámicas clásicas en el mundo indígena mallorquín*. XIII C. A. N. (Huelva, 1973).

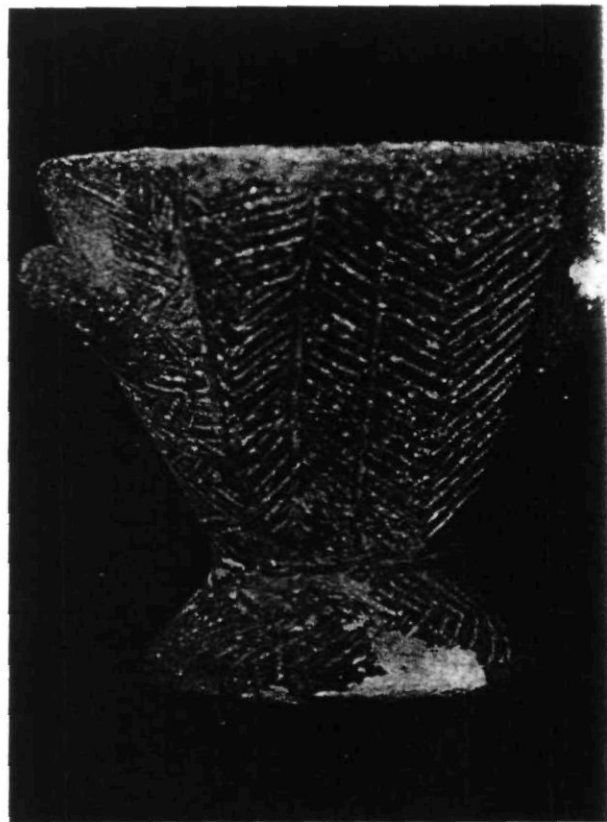
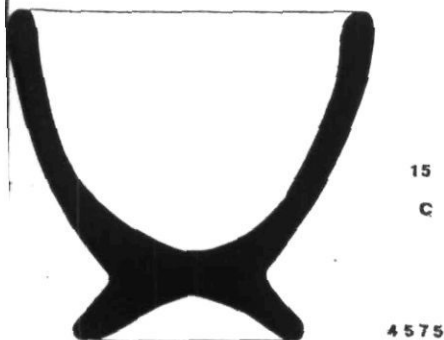
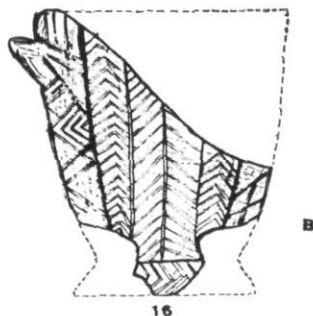
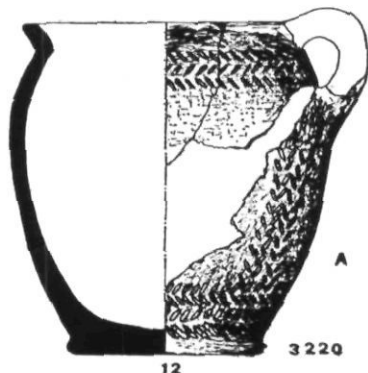
(16) MURRAY, M. A.: *Cambridge excavations in Menorca. Trapucó I* (London, 1932). *Cambridge excavations in Menorca. Trapucó II* (London, 1938). *Cambridge excavations in Menorca. Sa Torreta*. (London, 1939).

(17) FLAQUER Y FÀBREGUES, JUAN: *Alayor (Menorca), Torre d'en Gaumés. Excavaciones 1942*. N. A. H. I (1952), págs. 99-110. *Alayor (Menorca), Torre d'en Gaumés. Excavaciones 1943*. N. A. H. I (1952), págs. 111-120.

(18) VENY, CRISTÓBAL: *Un avance sobre la Necrópolis de Ca les Coves*. *Trabajos de Prehistoria*, 27, págs. 97-167 (Madrid, 1970).

(19) MASCARÓ PASARIUS, J.: *Notas de Prehistoria Menorquina*. Monografías Menorquinas (Separata del Iris) (Ciutadella, 1961).

LÀMINA VI

(3) ROMAN FERRER, C.: *Excavaciones en Ibiza*. J. S. E. A. núm. 68 (Madrid, 1924).

(4) ROMAN FERRER, C.: *Excavaciones en diversos lugares de la isla de Ibiza*. J. S. E. A. núm. 46 (Madrid, 1922).

(5) VIVES ESCUDERO, A.: Op. cit., págs. 4-5.

(6) VIVES ESCUDERO, A.: Op. cit., págs. 4-5.

(7) ROMAN FERRER, C.: *Excavaciones en Ibiza*. J. S. E. A. núm. 58 (Madrid, 1923).

(8) ROMAN FERRER, C.: *Excavaciones en Ibiza*. J. S. E. A. núm. 58 (Madrid, 1923).

(20) ROSSELLÓ BORDOY, G.: *La cultura talayótica en Mallorca* (Ciutat de Mallorca, 1973). Pág. 163.

(21) PLANTALAMOR MASSANET, L.: *La cueva sepulcral de Son Maiol*. VI Symposium de Prehistoria Balear (Ciutat de Mallorca, 1972).

(22) Núm. Inventari Museu Arqueològic de Barcelona: 6.705 i 6.704.

(23) COLOMINAS ROCA, J.: *El problema del vas de doble fons de Menorca*. Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria, 4 (Barcelona, 1926). Págs. 115-121.